

PROFESOR ŁAZAR M. SŁAWIN W POLSKIEJ ARCHEOLOGII

Razem z ukraińskimi uczniami i współpracownikami Profesora Łazara M. Sławina uczestniczyłem z podanym niżej tekstem w pierwszym zeszycie kijowskiej „Archeologii” za 2007 r.¹, wydanym z okazji 100 rocznicy Jego urodzin.

Prof. Sławin, uczeń Borysa W. Farmakowskiego (1870–1928) — profesora Piotrogradzkiego/Leningradzkiego Uniwersytetu, kierownika badań w Olbii od 1901 r. — był pracownikiem Instytutu Archeologii Akademii Nauk USSR (dalej: AN) od 1938 r., zastępcą dyrektora tego Instytutu w latach 1938–1939 i 1945–1951, a w okresie 1939–1945 jego dyrektorem. Równocześnie pełnił funkcję kierownika Oddziału archeologii scytyjsko-antycznej (od 1959 r. — antycznej) Instytutu.

Całe życie związany był z badaniami w Olbii — od 1926 r., jeszcze jako student w składzie ekspedycji B.M. Farmakowskiego, a w latach 1936–1971 jej kierownik.

W ciężkich, wojennych jeszcze czasach, bezpośrednio po wyzwoleniu Kijowa spod niemieckiej okupacji, nie tylko kierował odbudową zrujnowanego Instytutu oraz zniszczonego rezerwatu Olbii², ale już w 1944 r. stworzył Katedrę Archeologii (od 1959 r. Katedrę Archeologii i Muzeoznawstwa) w kijowskim Uniwersytecie im. Tarasa Szewczenki, którą kierował do 1971 r.³

Prof. Ł.M. Sławin, jako dyrektor Instytutu Archeologii AN w Kijowie, jeszcze przed wybuchem wojny niemiecko-radzieckiej, nie raz spotykał się z doc. Kazimierzem Majewskim (1908–1981)⁴ i innymi polskimi archeologami, którzy pracowali w Oddziale AN USSR we

¹ A.S. Gurba, *Profesor L.M. Slavin u pol's'kij archeologii*, „Archeologia”, 2007, z. 1, s. 51–52.

² L. Slavin, *Stan ol'vijs'kogo zapovidnika Akademii nauk URSR*, „Archeologia”, t. 1: 1947, s. 192–194.

³ Ū.N. Zaharuk, *K 60-letiu L.M. Slavina*, „Sovetskaâ Archeologia”, 1966, z. 3, s. 264–266; J. Gurba, *Jubileusz Prof. Ł.M. Sławina*, „Z otchłani wieków”, R. 33: 1967, z. 1, s. 20–21; *Lazar Moisiejewicz Slavin*, „Archeologia”, 1971, z. 4, s. 106; E.W. Maksimow, *Łazar Moisiejewicz Sławin (1905–1971)*, „Archeologia”, t. 23: [1972] 1973, s. 129–130; *Mir Ol'vii. Pamâtnik issledovatelû i issledovanie pamâtnika. Materialy ûbileynych čtenij, posvâšennyh 90-letiu so dnâ roždeniâ Professora L.M. Slavina*, S.B. Bujskich red., Kiev 1996.

⁴ Prof. dr hab. Kazimierz Majewski, wybitny znawca kultury antyku — Przewodniczący Komisji Organizacyjnej Instytutu Historii Kultury Materialnej Polskiej Akademii Nauk (1952–1953), pierwszy jego dyrektor (1954), następnie członek Dyrekcji (1955–1962) i wicedyrektor d.s. naukowych (1962–1968), kierownik Zakładu Archeologii Antycznej Instytutu (1954–1974), twórca głównego periodyku tego Zakładu — rocznika „Archeologia” (1947 — początkowo wydawanego przez Polskie Towarzystwo Archeologiczne we Wrocławiu, od 1949 r. w Warszawie, a od 1954 r. w Instytucie) oraz założyciel lub współzałożyciel niektórych czasopism Instytutu (np. „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, „Archaeologia Polona”); zob. K. Majewski, H. Bittner, *Materiały do bibliografii archeologii śródziemnomorskiej w Polsce za lata 1800–1950*, Biblioteka Archeologiczna 4, Warszawa–Wrocław 1952,

Lwowie, powołanym w 1939 r. Kontakty i współpraca prof. Majewskiego z archeologami kijowskimi, zwłaszcza z czasów jego pracy na Uniwersytecie im. Iwana Franki we Lwowie i równocześnie w Lwowskim Oddziale Instytutu, ułatwiły mu później zawarcie w imieniu Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN porozumienia z Akademią Nauk USSR, w sprawie udziału polskich archeologów w prowadzonych pod kierunkiem Prof. Sławina badaniach w Olbii⁵. Udział w badaniach w Olbii dwuosobowej polskiej grupy w 1956 i dziewięciosobowej w 1957 r., nadzwyczaj życzliwie przyjętej przez prof. Ł.M. Sławina⁶, dał jej możliwość praktycznego zaznajomienia się z pracami na stanowisku antycznym.

W trakcie przygotowań do badań i w ich wyniku powstało szereg opracowań prof. K. Majewskiego i jego pracowników⁷. Książka Prof. Sławina *Zdes' byl gorod Ol'viâ* (Kiev 1967) szybko doczekała się dwóch omówień⁸.

Wyniki badań w Olbii znajdują się wśród tematów i zagadnień historii starożytnej realizowanych na polskich uniwersytetach⁹.

Prowadzona przez Prof. Ł. M. Sławina Katedra była jednym z centrów odbywania praktyk i stażów zagranicznych archeologów, w tym i polskich, studentów i pracowników naukowych. Profesor, wybitny badacz w dziedzinie archeologii antycznej, osobiście i troskliwie opiekował się przyjezdnymi bez względu na ich zainteresowania naukowe. Sam kontaktował ich ze specjalistami z Kijowa i innych ośrodków badań archeologicznych ówczesnego ZSRR. W pierwszym semestrze roku akademickiego 1963/1964 mogłem, odbywając staż na Uniwersytecie im. T. Szewczenki, korzystać z Jego uprzejmości i opieki, znacznie wykraczających poza fachową pomoc. To spotykało zawsze wszystkich „podopiecznych” Profesora — kierowanych do Kijowa archeologów i studentów z Polski. Zamieszczone w zbiorze *Mir Ol'vii* wspomnienia prof. Ludwiki Press, uczestniczki badań z 1957 r., napisane po prawie 40 latach¹⁰, świetnie charakteryzują sylwetkę Profesora, poważnego uczonego i organizatora

s. IV okładki; L. Press, M. Nowicka, B. Rutkowski, J. Wielowiejski, A. Wąsowicz, S. Parnicki-Pudełko, S. Kołkówna, *Kazimierz Majewski (25 III 1903–27 VII 1981). Życie i dzieło*, „Archeologia”, t. 33: [1982] 1985, s. 9–20; *Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk w minionym półwieczu*, Warszawa 2004, s. 66–71.

⁵ Wcześniej, bo od roku 1955 prof. Kazimierz Michałowski (1901–1981) podjął badania w Mirmece, gdzie kierował do 1958 r. polską grupą w ramach ekspedycji prowadzonej przez Wiktora F. Gajdukiewicza (1904–1966); zob. A. Abramowicz, *Historia archeologii polskiej. XIX i XX wiek*, Warszawa–Łódź 1961, s. 173.

⁶ L. Press, *Vstreča s Professorem L.M. Slavinyim u Ol'vii*, [w:] *Mir Ol'vii...*, s. 65–68.

⁷ S.K. [S. Kołkówna], *Wykopaliska w Olbii w 1955 r.*, „Z otchłani wieków”, R. 23: 1957, z. 5, s. 316; K. Majewski, *Udział Polski w badaniach archeologicznych antycznych miast położonych na północnych wybrzeżach Morza Czarnego*, „Z otchłani wieków”, R. 23: 1957, z. 3, s. 173–174; tenże, *Olbia. Odkrycie i badania archeologiczne w Olbii nad Bohem*, Prace Zakładu Archeologii Antycznej IHKM PAN, z. 20, K. Majewski red., Warszawa 1962; tenże (rec.), *Ol'viâ. Temenos i agora*, Moskwa–Leningrad 1964, [w:] „Archeologia”, t. 17: 1966, s. 203–204; K. Majewski, S. Parnicki-Pudełko, T. Zawadzki, A. Wąsowicz, *Olbia. Teksty źródłowe i badania archeologiczne*, Prace Zakładu Archeologii Antycznej IHKM PAN, z. 6, K. Majewski, T. Zawadzki red., Warszawa 1957; A. Wąsowiczówna, *Olbia*, „Z otchłani wieków”, R. 24: 1958, z. 2, s. 107–117; A.W. [A. Wąsowicz] (rec.), *Matieriały i issledowanija po arhieologii SSSR, t. 50, Olbia i Niżnije Pobuże w anticznuju epochu*, Moskwa–Leningrad 1956, [w:] „Z otchłani wieków”, R. 24: 1958, z. 2, s. 149; A. Wąsowicz, *Olbia — miasto, którego już nie ma*, „Mówią wieki”, R. 1: 1958, nr 5, s. 32–36.

⁸ J. Gurba (nota), *Ł.M. Sławin, Zdieś byl gorod Oliwija*, Kijów 1967, [w:] „Z otchłani wieków”, R. 34: 1968, z. 1, s. 71; A. Wąsowicz (nota), *L.M. Slavyn, Zdes' byl gorod Ol'vija*, Kiev 1967, [w:] „Archeologia”, t. 19: 1968, s. 185.

⁹ T. Łoposzko, H. Kowalski, *Historia starożytna. Przewodnik metodyczny dla studentów studiów zaocznych*, Lublin 1983, s. 31; wyd. II, Lublin 1992, s. 53.

¹⁰ Zob. wyżej przyp. 6.

nauki, a równocześnie skromnego, uroczego człowieka. W tym samym duchu napisane są i pozostałe opracowania zawarte w zbiorze, autorstwa uczniów i współpracowników, którzy dużo lepiej znali Profesora¹¹.

Do opublikowanego w „Arheologii” tekstu Redakcja wniosła cały szereg poprawek specjalistycznych, a nawet merytorycznych, za co jesteśmy z tłumaczem wdzięczni, niestety dokonała też całkowicie nieuzasadnionej zmiany w zdaniu, w którym słowa „wybuchu wojny niemiecko-radzieckiej” zastąpione zostały „początkiem Drugiej Wojny Światowej”. Taka poprawka sugeruje, że już przed wybuchem II wojny światowej prof. K. Majewski i inni polscy uczeni pracowali w lwowskim Oddziale radzieckiej Akademii Nauk. Fałszuje ono nie tylko dane życiorysu Profesora, ale przede wszystkim historię Polski i Ukrainy zachodniej, a równocześnie kompromituje mnie w oczach czytelników. (Do zmiany w poprzednim akapicie „niemieckiej” na „faszystowską okupację” przyzwyczała mnie już polska prasa...). Konieczną erratę *Do vidoma čitačiv* Redakcja „Arheologii” zamieściła w 4 zeszytcie za 2007 r. (3 s. okładki).

Młodym czytelnikom przypomnę, że drugą wojnę światową rozpoczęła napaść Niemiec na Polskę 1 IX 1939 r. 3 IX Francja, Wielka Brytania, Kanada i Australia znalazły się w stanie wojny z Niemcami. 17 IX do wojny przeciwko Polsce dołączył ZSRR. Lwów został zajęty przez Armię Czerwoną 22 IX. Już pod koniec września rozpoczęto reorganizację Uniwersytetu Jana Kazimierza (dalej: UJK), 1 grudnia przemianowanego na Uniwersytet Iwana Franko. 3 XI kierownikiem Katedry Archeologii został prof. Jarosław Pasternak. Część pracowników byłego UJK otrzymało propozycję pozostania na dotychczasowych stanowiskach. M.in. prof. K. Majewski, wieloletni pracownik UJK (1932–1939), od kilku miesięcy kierownik Katedry Historii Starożytnej UJK, został pierwszym kierownikiem tej Katedry Uniwersytetu im. I. Franko. Równocześnie w latach 1940–1941 był starszym pracownikiem naukowym w Lwowskim Oddziale Instytutu Archeologii AN USRR¹². Wszystko to miało miejsce przed wybuchem wojny niemiecko-radzieckiej 22 VI 1941 r., nie identyfikowanej jednak z początkiem II wojny światowej.

Jan Gurba

¹¹ *Mir Ol'vii...*, s. 3–96

¹² Por. O. Sit'nik, *Postati arheologii L'viv's'kogo universitetu u fokusi stolitn'oi istorii*, „Arheologični doslidženná L'viv's'kogo universitetu”, t. 8: 2005, s. 16, 36.

¹ Bardzo dziękuję Dorocie Cyngot za trud włożony w mozolne spisanie tego wywiadu z taśmy magnetofonowej.